

Сот практикасында жеке және заңды тұлғалардың ар-намысын, қадір-қасиетін және іскерлік беделін қорғау жөніндегі заңнаманы қолдану туралы

Күшін жойған

1992 жылғы 18 желтоқсандағы № 6 Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулысы. Күші жойылды - Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2026 жылғы 20 мамырдағы № 3 нормативтік қаулысымен

Ескерту. Күші жойылды – ҚР Жоғарғы Сотының 20.05.2026 № 3 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулысымен.

Ескерту. Тақырыбы және деректемелері жаңа редакцияда – ҚР Жоғарғы Сотының 28.11.2024 № 2 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) Нормативтік қаулысымен.

Ескерту. Бүкіл мәтін бойынша "АІЖК-нің", "АК" деген сөздер тиісінше "АПК-нің", "АК-нің" деген сөздермен ауыстырылды – ҚР Жоғарғы Сотының 31.03.2017 № 2 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) Нормативтік қаулысымен.

Жеке және заңды тұлғалардың ар-намысын, қадір-қасиетін және іскерлік беделін кемітетін, шындыққа сай келмейтін мәліметтердің таралуына жол бермеуге бағытталған заңнамада көзделген шаралар жеке мүліктік емес құқықтар мен игіліктерді қорғаудың тиімді құралы болып табылады.

Жеке және заңды тұлғалардың ар-намысын, қадір-қасиетін және іскерлік беделін қорғау жөніндегі заңнаманың біркелкі қолданылуы мақсатында Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының жалпы отырысы қаулы етеді:

Ескерту. Кіріспе жаңа редакцияда – ҚР Жоғарғы Сотының 28.11.2024 № 2 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) Нормативтік қаулысымен.

1. Азаматтардың және ұйымдардың ар-намысына және қадір-қасиетіне нұқсан келтіретін мәліметтерді тарату деп баспада жарияланған, радио, телевизия арқылы, басқа да масс-медианы пайдаланып хабарланған, мінездемелерде, көпшілік алдында сөз сөйлеуде, әртүрлі ұйымдарға, лауазымды адамдарға жолданған арыздарда көрсетілген немесе басқа, оның ішінде бірнеше немесе ең болмағанда бір адамға ауызша хабарланған мәліметтер танылатынын соттардың ескергені жөн. Бір адамға қатысты мұндай мәліметтер оған ғана хабарланған кезде оларды тарату деп танылуы мүмкін емес.

Заңдарды, қоғамның моральдық қағидаттарын сақтау тұрғысынан қоғамдық пікірде немесе жеке азаматтардың пікірінде азаматтың немесе ұйымның ар-намысы мен қадір-қасиетін кемітетін, шындыққа сай келмейтін мәліметтер (мысалы, еңбек ұжымында, отбасыда опасыз әрекеттің, лайықсыз қылықтардың жасалғаны туралы мәліметтер; өндірістік-шаруашылық қызметке, беделге нұқсан келтіретін мәліметтер және т.б.) нұқсан келтіретін мәліметтер болып табылады. Сонымен қатар жұмыстағы, қоғамдық орындағы, ұжымдағы, тұрмыстағы кемшіліктерге айтылған, шындыққа сай келетін сынды қамтитын мәліметтерді теріске шығару туралы талаптар негізді деп танылуы мүмкін емес.

Ар-намыс - адамға берілген қоғамдық баға, оның рухани және әлеуметтік қасиеттерінің өлшемі.

Қадір-қасиет - адамның өзінің жеке қасиеттерін, қабілеттерін, дүниетанымын, қоғамдағы маңыздылығын өзін-өзі бағалауы.

Іскерлік бедел - адамның іскерлік (өндірістік, кәсіптік) қасиеттеріне қоғамның қалыпты оң баға беруі.

Ескерту. 1-тармақ жаңа редакцияда – ҚР Жоғарғы Сотының 28.11.2024 № 2 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) Нормативтік қаулысымен.

2. Қазақстан Республикасы Азаматтық кодексінің (бұдан әрі - АК) 141, 143-баптарында, Қазақстан Республикасы Азаматтық процестік кодексінің (бұдан әрі - АПК) 23 және 150-баптарында көзделген тәртіппен және негіздер бойынша қозғалған азаматтық істерді қараған кезде соттарға: теріске шығару туралы талап қойылған мәліметтердің таратылған-таратылмағанын, олар азаматтың ар-намысы мен қадір-қасиетіне, ұйымның беделіне нұқсан келтіретін-келтірмейтінін және осы мәліметтердің шындыққа сай келетінін түбегейлі толық анықтау қажет.

Ар-намысқа және қадір-қасиетке нұқсан келтіретін мәліметтер шындыққа сай келмейтіні анықталған жағдайда, жауапкердің осы мәліметтерді таратуда кінәсінің болуы-болмауына қарамастан, оларды теріске шығару міндеті жауапкерге жүктеледі.

Ескерту. 2-тармақ жаңа редакцияда – ҚР Жоғарғы Сотының 28.11.2024 № 2 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) Нормативтік қаулысымен.

3. Соттың шешімдері мен үкімдерінде, құқық қорғау органдарының қаулыларында және басқа да ресми құжаттарда қамтылған мәліметтерді теріске шығару туралы талаптар АПК-нің 23-бабында және АК-нің 143-бабында көзделген тәртіппен қаралуы мүмкін емес, оларға шағым жасау үшін заңда өзге тәртіп көзделген.

Ескерту. 3-тармақ жаңа редакцияда – ҚР Жоғарғы Сотының 28.11.2024 № 2 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) Нормативтік қаулысымен.

4. Егер жарияланымда нақты адамдардың тектері көрсетілмесе, алайда мәтіннен кім туралы айтылғаны анық көрініп тұрса, сонымен қатар нұқсан келтіретін мәліметтер оның отбасының қайтыс болған мүшесіне немесе заң бойынша мұрагерлер тобына кіретін басқа жақын туысына қатысты таратылған жағдайда, мүдделі тұлға АПК-нің 8-бабына сәйкес ар-намысы мен қадір-қасиетін сотта қорғауға құқығы бар.

Ескерту. 4-тармақ жаңа редакцияда – ҚР Жоғарғы Сотының 28.11.2024 № 2 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) Нормативтік қаулысымен.

5. Егер нұқсан келтіретін мәліметтер кәмелетке толмағанға немесе белгіленген тәртіппен әрекетке қабілетсіз деп танылған адамға қатысты таратылған болса, АПК-нің 54-бабының үшінші бөлігінде, 55-бабында, 148-бабының үшінші бөлігінде көзделген тәртіппен заңды өкілдері немесе прокурор оның ар-намысы мен қадір-қасиетін қорғау туралы талап қоюға құқылы.

Ескерту. 5-тармақ жаңа редакцияда – ҚР Жоғарғы Сотының 28.11.2024 № 2 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) Нормативтік қаулысымен.

6. АК-нің 9 және 143-баптарының мағынасы бойынша, егер басқа адамға нұқсан келтіретін қауесеттер таратқан адамның әрекетінде Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 131-бабында көзделген қылмыс белгілері болса, жәбірленуші қылмыстық іс жүргізу тәртібі бойынша кінәлі адамды қылмыстық жауаптылыққа тарту туралы арызбен (Қазақстан Республикасы Қылмыстық-процестік кодексінің 408-бабы) және азаматтық іс жүргізу тәртібімен ар-намысы мен қадір-қасиетін қорғау туралы талап қоюмен сотқа жүгінуге құқылы.

Нұқсан келтіретін мәліметтерді таратқан адамға қатысты қылмыстық іс қозғаудан соттың бас тартуы, айыптау немесе ақтау үкімінің шығарылуы немесе қылмыстық істің тоқтатылуы азаматтық істі қозғауға кедергі келтірмейді. Басқа адамның ар-намысы мен қадір-қасиетіне нұқсан келтіретін немесе оның беделін түсіретін көрінеу жалған мәліметтер таратқан адамның әрекеттерінде Қазақстан Республикасы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексінің 73-3-бабында көзделген құқық бұзушылық белгілері болған жағдайда жәбірленуші кінәлі адамды әкімшілік жауаптылыққа тарту туралы әкімшілік құқық бұзушылық туралы сот ісін жүргізу тәртібі бойынша арызбен сотқа жүгінуге құқылы.

Ескерту. 6-тармақ жаңа редакцияда – ҚР Жоғарғы Сотының 28.11.2024 № 2 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) Нормативтік қаулысымен.

7. Егер талап қоюда баспада, басқа да масс-медиада (радио, телевизия және т.б. арқылы хабарлау) таратылған мәліметтерді теріске шығару туралы талап қамтылса, жауапкер ретінде автор және тиісті хабарлау органы (редакция, баспа және т.б.) тартылады, оларға сот АҚ-нің 143-бабының 2-тармағына сәйкес талап қоюшыға нұқсан келтіретін, шындыққа сай келмейтін мәліметтерді теріске шығару міндетін жүктеуге құқылы. Мұндай мәліметтерді автордың атын көрсетпей (мысалы, редакцияның мақаласында) жариялаған немесе өзгеше таратқан кезде іс бойынша жауапкер тиісті бұқаралық ақпарат органы болып табылады.

Қызметтік, тұрмыстық және басқа да мінездемелерде нұқсан келтіріліп жазылған мәліметтерді теріске шығару туралы талап қоюлар бойынша мінездемелерге қол қойған адамдар және мінездемені өзінің атынан берген кәсіпорын, мекеме, ұйым жауапкер болып танылады.

Ескерту. 7-тармақ жаңа редакцияда – ҚР Жоғарғы Сотының 28.11.2024 № 2 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) Нормативтік қаулысымен.

8. АҚ-нің 141-бабының 3-тармағына және 143-бабының 1-тармағына сәйкес таратылған мәліметтердің шындыққа сай келетінін дәлелдеу міндеті жауапкерге жүктеледі. Талап қоюшы талап қоюында көрсетілген адамның ол жөнінде нұқсан келтіретін мәліметтерді тарату фактісін ғана дәлелдеуге міндетті, сонымен қатар ол ар-намысына және қадір-қасиетіне нұқсан келтіретін мәліметтердің шындыққа сай келмейтіні жөнінде дәлелдемелерді де ұсынуға құқылы. Егер дәлелдемелер жеткіліксіз болса, сот тараптарға қосымша дәлелдемелер беру жөнінде ұсыныс жасауға немесе өз бастамасымен оларды талап етіп алдыртуға құқылы.

Ескерту. 8-тармақ жаңа редакцияда – ҚР Жоғарғы Сотының 28.11.2024 № 2 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) Нормативтік қаулысымен.

9. Егер талап қоюшы дау айтқан мәліметтерді масс-медиа ресми хабарламалардан, эфирге шығарылған жиналыстағы сөз сөйлеулерден не авторлық сөз сөйлеулерден, немесе ақпараттық агенттіктерден алған болса, онда соттар АПК-нің 49 және 50-баптарына сәйкес іске жауапкер ретінде масс-медиа редакциясымен қатар, осы мәліметтің шыққан көзі болған органды немесе адамды тартуы мүмкін. Мұндай жағдайда таратылған мәліметтің шындыққа сай келетінін дәлелдеу міндеті аталған органға және адамға жүктеледі.

АҚ-нің-143-бабына сәйкес таратылған мәліметтерді ар-намысқа және қадір-қасиетке нұқсан келтіреді және шындыққа сай келмейді деп таныған сот

шешімін баспада жариялауды немесе өзгеше хабарлауды (радио, телевизияда және т.б.) осы мәліметтерді таратқан сол масс-медиа жүзеге асырады. Іс бойынша жауапкер - масс-медиадың соттың түйініне қайшы келетін түсіндірмелер беруіне жол берілмейді. Егер мұндай түсіндірмелерге жол берілсе, онда соттың шешімі орындалмаған болып есептеледі.

Азамат немесе ұйым сотқа оның ар-намысы мен қадір-қасиетіне нұқсан келтірген және шындыққа сай келмейтін мәліметтер таратқан бірнеше масс-медиаға және басқа да органдар мен адамдарға бірден талап қоюға құқылы (АПК-нің 49-бабы).

Ескерту. 9-тармақ жаңа редакцияда – ҚР Жоғарғы Сотының 28.11.2024 № 2 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) Нормативтік қаулысымен.

10. Заңда көзделген жағдайларды қоспағанда, талап қоюшының ар-намысына және қадір-қасиетіне нұқсан келтіретін мәліметтерді теріске шығару туралы талаптарына АҚ-нің 187-бабына орай талап қоюдың ескіру мерзімі қолданылмайды.

Ескерту. 10-тармақ жаңа редакцияда – ҚР Жоғарғы Сотының 28.11.2024 № 2 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) Нормативтік қаулысымен.

11. Егер талап қоюшыға нұқсан келтіретін мәліметтерді сот шындыққа сай келеді деп таныса, сондай-ақ таратылған мәліметтер оған нұқсан келтірмейтін болса, оларды теріске шығару туралы талаптар қанағаттандырылуға жатпайды.

Ескерту. 11-тармақ жаңа редакцияда – ҚР Жоғарғы Сотының 28.11.2024 № 2 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) Нормативтік қаулысымен.

12. Талап қоюды қанағаттандырған кезде сот шешімнің қарар бөлігінде нақты қандай нұқсан келтіретін мәліметтердің шындыққа сай келмейді деп танылғанын және олар қандай тәсілмен теріске шығарылуы тиіс екендігін көрсетуге міндетті.

Теріске шығару деп азаматтың немесе заңды тұлғаның ар-намысына, қадір-қасиетіне және іскерлік беделіне нұқсан келтіріп таратылған мәліметтердің шындыққа сай келмейтіні жөнінде жария хабарлау түсініледі.

Масс-медиада таратылған және ұйымдардың шығыс құжаттарындағы нұқсан келтіретін мәліметтерді теріске шығару тәртібі АҚ-нің 143-бабының 2-тармағында айқындалған.

Басқа жағдайларда теріске шығару тәртібін сот анықтайды.

Теріске шығару тәртібін анықтай отырып, сот барлық жағдайларда нұқсан келтіретін мәліметтердің шындыққа сай келмейтінін жария түрде хабарлауды қамтамасыз етуге міндетті (шығарылған шешім туралы баспада, радио, телевизия арқылы хабарлау және т.б.).

Ескерту. 12-тармақ жаңа редакцияда – ҚР Жоғарғы Сотының 28.11.2024 № 2 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) Нормативтік қаулысымен.

13. Талап қоюшының ар-намысты және қадір-қасиетті қорғау туралы талап қоюмен бір мезгілде нұқсан келтіретін мәліметтерді тарату арқылы келтірілген материалдық залалды өтеу туралы талап қоюға құқығы бар.

Сот ар-намысты және қадір-қасиетті қорғау туралы талап қоюды, сонымен қатар азаматтың ар-намысқа және қадір-қасиетке нұқсан келтірген мәліметтерді таратудан келтірілген моральдық (мүліктік емес) зиянды не басқа да мүліктік емес зиянды өтеу туралы талабын қарауға құқылы. Моральдық (мүліктік емес) зиянды өтеу мөлшері шешім шығарылған кезде мәліметтің сипатына (қылмыстық іс-әрекет, әкімшілік-құқықтық және азаматтық-құқықтық құқық бұзушылықтар, моральға қайшы қылықтар және т.б. жасағаны үшін айыптау), оларды тарату шегіне, жауапкер кінәсінің нысанына, оның материалдық жағдайына және басқа да назарға алынуы тиіс мән-жайларға қарай ақшалай мәнде айқындалады.

Моральдық (мүліктік емес) зиянды өтеу туралы талапқа талап қоюдың ескіру мерзімі қолданылмайды (АК-нің 187-бабы).

Ескерту. 13-тармақ жаңа редакцияда – ҚР Жоғарғы Сотының 28.11.2024 № 2 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) Нормативтік қаулысымен.

14. Азаматтар мен ұйымдардың ар-намысы мен қадір-қасиетін қорлау фактілерін жою және алдын алу мақсатында соттар шындыққа сай келмейтін, нұқсан келтіретін мәліметтерді таратқан адамдарға немесе ұйымдарға қатысты жекеше ұйғарымдар шығару туралы мәселені талқылауы қажет.

Ескерту. 14-тармақ жаңа редакцияда – ҚР Жоғарғы Сотының 28.11.2024 № 2 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) Нормативтік қаулысымен.

15. Жеке немесе заңды тұлғаның қадір-қасиетіне және іскерлік беделіне нұқсан келтіретін мәліметтерді теріске шығару туралы шешім белгіленген мерзімде орындалмаса немесе тиісінше орындалмаса, жауапкер заңнамалық актілерде көзделген тәртіппен әкімшілік немесе қылмыстық жауаптылыққа тартылуы мүмкін.

Тәртіп бұзушының айыппұл төлеуі, оны талап қоюшыға нұқсан келтірген мәліметтерді теріске шығару туралы сот шешімін орындау міндетінен босатпайды.

Ескерту. 15-тармақ жаңа редакцияда – ҚР Жоғарғы Сотының 28.11.2024 № 2 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) Нормативтік қаулысымен.

16. Осы қаулыны қабылдауға байланысты Қазақстан Республикасында кейінгі өзгерістермен және толықтыруларымен "Ар-намысты және абыройды қорғау жөнінде Советтік Социалистік Республикалар Одағының және Одақтас Республикалардың азаматтық заңдар негізінің 7 бабын сот тәжірибесінде қолдану туралы" 1989 жылғы 2 наурыздағы № 2 КСРО Жоғарғы Сотының Пленумының қаулысы қолданылмайды деп танылсын.

Ескерту. 16-тармақ жаңа редакцияда – ҚР Жоғарғы Сотының 28.11.2024 № 2 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) Нормативтік қаулысымен.

17. Қазақстан Республикасы Конституциясының 4-бабына сәйкес осы нормативтік қаулы қолданыстағы құқық құрамына қосылады, жалпыға бірдей міндетті болып табылады және алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі.

Ескерту. 17-тармақ жаңа редакцияда – ҚР Жоғарғы Сотының 28.11.2024 № 2 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) Нормативтік қаулысымен.